

دانشگاه پیام نور
بخش علمی : الهیات و علوم اسلامی

پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته : حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان پایان نامه: صلاحیت کیفری در جرائم سایبری بین‌المللی

اردشیر معصومی

استاد راهنما: جناب دکتر کریم بخنوه

استاد مشاور: جناب دکتر موسی عاکفی

بهمن ۱۳۹۳

دانشگاه پیام نور
مرکز کرج
بخش علمی : الهیات و علوم اسلامی

پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته : حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان پایان نامه : صلاحیت کیفری در جرائم سایبری بین‌المللی

اردشیر معصومی

استاد راهنما: جناب دکتر کریم بخنوه

استاد مشاور: جناب دکتر موسی عاکفی

بهمن ۱۳۹۳

تقدیم به :

همسر و فرزندانم

فرشتگانی که لحظات ناب باور بودن، لذت و غرور دانستن، جسارت خواستن و

تمام تجربه‌های یکتا و زیبای زندگی‌ام مدیون حضور آنهاست.

بر خود فرض می دانم از اساتید گرانقدر، جناب آقای دکتر بخنوه و جناب آقای دکتر عاکفی که همواره در این پژوهش با سعه صدر راهنما و مشاورم بوده‌اند تقدیر و تشکر قلبی خود را تقدیم نمایم؛

((معلمقامت ز عرش برتر باد
همیشه توست اندیشه ات مظفر باد))

چکیده

هدف این پایان‌نامه تبیین مهم‌ترین قواعد تعیین‌کننده صلاحیت محاکم در جرائم سایبری بین‌المللی است. پیشرفت‌های شتابان صنعتی بشر و گسترش بی‌پایان فناوری اطلاعات و ارتباطات سبب شده تا چرخه بزه‌کاری‌ها نیز دچار دگرگونی‌های ساختاری در روندهای بزه‌کاری بین‌المللی و پدیداری روزافزون جرائم سازمان‌یافته در فضای سایبر شده به طوری که کشورها و جامعه جهانی را با چالش‌های جدید در خصوص حقوق کیفری شکلی (اصل صلاحیت جهانی، تعارض صلاحیت و...) در فضای سایبر مواجه ساخته لذا باید قواعد تعیین صلاحیت محاکم در جرائم سایبری بین‌المللی در قانون توجه کنش‌گران نظام‌های سیاست جنایی قرار گیرد. با نگرش به افزایش روند بهره‌گیری از فضای سایبر در سرتاسر جهان و رویکردهایی مانند الکترونیکی کردن اعمال و اقدامات دولتی که در همه کشورها بسته به شرایط توسعه اقتصادی آنها قابل مشاهده است، لزوم دخالت بیشتر آیین دادرسی کیفری بین‌المللی را در پی‌ریزی محاکم بین‌المللی ویژه و سازگار با طبیعت این جرائم ایجاب می‌کند. شاید تا هنگام پیدایش دادگاه کیفری بین‌المللی سایبری، دادگاه کیفری بین‌المللی کنونی نیز بتواند در این باره، سودمند باشد و خلأهای کارکردی سامانه‌های کیفری ملی و فراملی را با بهره‌مندی از بنیادهای حقوق کیفری بین‌المللی پوشش دهد.

واژگان کلیدی: فضای سایبر، صلاحیت محاکم، تعارض صلاحیت، جرائم سایبری، صلاحیت محاکم،

صلاحیت جهانی

فهرست

- ۱- فصل اول- کلیات تحقیق..... ۱
- ۱-۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق..... ۲
- ۱-۳- سؤال اصلی..... ۲
- ۱-۴- سؤال فرعی..... ۳
- ۱-۵- فرضیه اصلی..... ۳
- ۱-۶- فرضیات فرعی..... ۳
- ۱-۷- سازمان‌دهی تحقیق..... ۳
- ۱-۸- روش تحقیق..... ۴
- ۱-۹- پیشینه تحقیق..... ۵
- ۲- فصل دوم؛ مفاهیم نظری پیرامون جرایم سایبری..... ۷
- ۲-۱- جهان سایبر..... ۷
- ۲-۱-۱- پیشینه پیدایش فضای سایبر..... ۸
- ۲-۱-۲- ویژگی‌های جهان سایبر..... ۱۱

- ۱۱.....سیالیت-۱-۲-۱-۲
- ۱۱.....گمنامی کاربران-۲-۲-۱-۲
- ۱۲.....گسترده‌گی و فراگیری-۳-۲-۱-۲
- ۱۴.....آزادی کنش‌گری در فضای سایبر-۴-۲-۱-۲
- ۱۵.....نامتمرکز بودن جهان سایبر-۵-۲-۱-۲
- ۱۷.....جرایم سایبری-۳-۱-۲
- ۱۸.....جرایم سایبری محض-۱-۳-۱-۲
- ۱۸.....دسترسی غیرمجاز-۲-۳-۱-۲
- ۱۹.....هکینگ-۳-۳-۱-۲
- ۲۰.....فیشینگ-۴-۳-۱-۲
- ۲۰.....جرایم سایبری مرتبط-۴-۱-۲
- ۲۱.....جعل-۱-۴-۱-۲
- ۲۲.....هرزه‌نگاری-۲-۳-۱-۲
- ۲۶.....بهره‌کشی جنسی در دنیای مجازی-۳-۴-۱-۲
- ۲۸.....پول‌شویی-۴-۴-۱-۲

- ۲۹.....جرائم دیگر...۵-۴-۱-۲
- ۳۰.....صلاحیت...۵-۱-۲
- ۳۰.....درآمد...۱-۵-۱-۲
- ۳۱.....مفهوم شناسی...۲-۵-۱-۲
- ۳۱.....انواع صلاحیت ها...۳-۵-۱-۲
- ۳۲.....صلاحیت شخصی...۴-۵-۱-۲
- ۳۲.....صلاحیت واقعی...۵-۵-۱-۲
- ۳۴.....صلاحیت جهانی...۶-۵-۱-۲
- ۳۵.....نقش آفرینی حقوق کیفری در فضای سایبر...۲-۲
- ۳۵.....درآمد...۱-۲-۲
- ۳۷.....پاسخ‌های کنشی حقوق کیفری به جرائم بین‌المللی سایبری...۱-۱-۲-۲
- ۳۷.....مفهوم شناسی...۲-۱-۲-۲
- ۳۹.....پیشگیری موقعیت مدار...۳-۱-۲-۲
- ۴۰.....پیشگیری اجتماعی...۴-۱-۲-۲

- ۴۱.....۳-۲-حقوق کیفری و فضای سایبر.....
- ۴۳.....۱-۳-۲-حقوق کیفری ماهوی و فضای سایبر.....
- ۴۳.....۲-۳-۲-درآمد.....
- ۴۴.....۱-۲-۳-۲-تحولات تقنینی حقوق کیفری ماهوی سایبری.....
- ۴۶.....۲-۲-۳-۲-حقوق کیفری شکلی و فضای سایبر.....
- ۴۸.....۳-۲-۳-۲-تحقیقات مقدماتی در جرائم سایبری.....
- ۵۱.....۲-۳-۲-۴-ادله رسیدگی به جرائم سایبری بین‌المللی.....
- ۵۱.....۱-۴-۲-۳-۲-معاینه محل.....
- ۵۲.....۲-۴-۲-۳-۲-بازرسی.....
- ۵۳.....۳-۴-۲-۳-۲-شهادت شهود.....
- ۵۵.....۳-فصل سوم-قواعد تعیین صلاحیت کیفری محاکم.....
- ۵۵.....۱-۳-درآمد.....
- ۵۶.....۲-۱-۳-رویکردهای سنتی صلاحیت.....
- ۵۷.....۳-۱-۳-ضابطه سامانه قضایی محل روی داد جرم.....

- ۵۸.....۳-۱-۴-شناسایی بستر ارتکاب جرم.....
- ۶۰.....۳-۱-۵-محل ارتکاب جرم در فضای سایر.....
- ۶۰.....۳-۱-۶-محل ارتکاب جرم از نگاه قوانین برخی کشورهای پیشگام.....
- ۶۰.....۳-۱-۶-۱-سنگاپور.....
- ۶۱.....۳-۱-۶-۲-مالزی.....
- ۶۳.....۳-۱-۶-۳-ایالات متحده آمریکا.....
- ۶۴.....۳-۱-۶-۴-ایران.....
- ۶۶.....۳-۲-ضوابط تعیین محل ارتکاب جرم در فضای سایر.....
- ۶۶.....۳-۲-۱-نظریه مکان قرارگیری وسیله مؤثر در ارتکاب جرم.....
- ۶۹.....۳-۲-۲-نظریه محل بارگذاری و پیاده‌سازی.....
- ۷۰.....۳-۲-۳-نظریه مکان تحقق نتیجه جرم.....
- ۷۲.....۳-۳-ضابطه سیستم دولت متبوع اشخاص دخیل.....
- ۷۳.....۳-۱-۳-صلاحیت شخصی فعال در فضای سایر.....
- ۷۵.....۳-۲-۳-صلاحیت شخصی منفعل یا صلاحیت مبتنی بر تابعیت بزه دیده.....

۷۷	..... اصل صلاحیت حمایتی..... ۳-۳-۳
۸۲	..... اصل صلاحیت جهانی..... ۳-۳-۴
۸۷	..... تعارض صلاحیت محاکم در جرائم سایبری..... ۳-۴
۸۸	..... تعارض صلاحیت..... ۳-۴-۱
۸۹	..... تعارض مثبت..... ۳-۴-۱-۱
۹۱	..... تعارض منفی صلاحیت..... ۳-۴-۱-۲
۹۳	..... همکاری‌های جهانی درباره جرائم سایبری بین‌المللی..... ۳-۵
۹۶	..... فصل چهارم نتیجه‌گیری، جمع‌بندی و پیشنهادات..... ۴-۹۶
۹۶	..... نتیجه‌گیری..... ۴-۱
۹۹	..... پیشنهادات..... ۴-۲
۱۰۲	..... منابع..... ۲-۱۰۲

۱- فصل اول- کلیات تحقیق

بزه‌کاری پدیده‌ای طبیعی است که در همه جوامع و یا لایه‌های اجتماعی زندگی شهروندان جامعه جهانی، آشکارا به چشم می‌خورد. از همین رو، پیش‌بینی پاسخ‌های مناسب کنشی و واکنشی در برابر آن، خود ضرورتی بنیادین در روند سزا دهی پدیده مجرمانه است.

اما پیش از پیش‌بینی راه‌کارهای کارآمد پیشگیری و یا سرکوبی بزه‌کاری‌ها، باید مسئله مهم و بنیادین صلاحیت را در کانون توجه قرار داد تا بتوان در کوتاه‌ترین فرصت و با صرف کمترین هزینه، عدالت کیفری را محقق نمود و نظم اجتماعی از دست‌رفته را دوباره به‌جای خود بازگرداند.

پیشرفت‌های شتابان صنعتی بشر و گسترش بی‌پایان فناوری‌های گوناگون اطلاعاتی و ارتباطاتی سبب شده تا چرخه بزه‌کاری نیز دگرذیسی‌هایی بسیار متفاوت از گذشته بیابد و نسل‌های پی‌درپی بزه‌ها، جامعه جهانی را آماج دست‌اندازی‌های خود قرار دهند. از همین رو، نه‌تنها پاسخ‌های کنشی و واکنشی، بلکه قواعد صلاحیت نیز باید سازگار باهمین روند نوآوری بازسازی شود.

در میان همه نمادهای مدرنیسم و زندگانی انسان عصر انفجار اطلاعات، فضای سایبر را باید مفهومی متفاوت، پیچیده و بنیادین خواند و با کوششی شگرف، بزه‌کاری‌های احتمالی روی داد یافته در آن و یا روندهای رسیدگی مراجع قضایی ملی و فراملی را مطالعه و تبیین نمود.

بسیاری از کنش‌های انسان‌ها، حتی بیشتر از دنیای حقیقی در فضای سایبری رخ می‌دهد و این وضعیت به پیدایش مفهوم «Second Life» انجامیده است. شهروندان جامعه جهانی در این سبک

زندگی با چالش‌هایی رویارو هستند و جامعه شناسان و جرم شناسان بیش از گذشته در این باره هشدار داده‌اند.

مفهوم زندگی دوم که در نتیجه پیشرفت‌ها و پررنگ شدن فضای سایبر در زندگی انسان‌ها برای توصیف سبک زندگی بسیاری از ساکنان کره زمین به کار می‌رود، با توجه به احتمال طبیعی و روزمره بروز بزه‌کاری در همه محیط‌ها و از جمله فضای سایبری، کارگزاران نظام‌های سیاست جنایی را متوجه این امر ساخته که لازم است تا اهتمام ویژه‌ای در راه بازشناسی قواعد صلاحیت محاکم در جرائم سایبری داشته باشند.

سامان‌دهی مناسب قواعد صلاحیت نیازمند آگاهی از شیوه‌های گوناگون کنش‌گری بزه‌کاران در فضای سایبر است. تفاوت‌های موجود میان قواعد تعیین صلاحیت کیفری محاکم در جرائم سایبری بین‌المللی با جرائم دنیای حقیقی نیز در این پایان‌نامه نمایانده شده است.

قانون مجازات جرائم رایانه‌ای سال ۱۳۸۸، برای نخستین بار قواعدی را درباره این‌گونه جدید صلاحیت در فصل آیین دادرسی خود پیش‌بینی نمود. پایان‌نامه پیش رو می‌کوشد تا به ارزیابی سازگاری این قواعد با مقتضیات امروزی پیگرد جرائم سایبری بین‌المللی نیز بپردازد.

۱-۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱-۳- سؤال اصلی

مهم‌ترین قواعد تعیین‌کننده صلاحیت محاکم در جرائم سایبری بین‌المللی چیست؟

۱-۴- سوالات فرعی:

۱- جرائم فضای سایبر چه هستند؟

۲- صلاحیت و انواع آن چیست اند؟

۳- آیین دادرسی کیفری در برخورد با جرایم در فضای سایبر به چه نحو عمل می شود؟

۱-۵- فرضیه اصلی: صلاحیت محاکم در جرائم سایبری بین المللی از قواعد عمومی صلاحیت

پیروی می کند.

۱-۶- فرضیات فرعی:

۱- فضای سایبر مانند دنیای حقیقی، بزه کاری های ویژه ای را به همراه دارد

۲- صلاحیت به انواع شخصی، واقعی و جهانی دسته بندی می شود.

۳- آیین دادرسی کیفری افتراقی در رسیدگی به جرائم سایبری بین المللی ضروری است.

۱-۷- سازمان دهی تحقیق

این پایان نامه در سه فصل نگاشته شده است. فصل اول به بیان مفاهیم کلیدی به کاررفته

در پایان نامه می پردازد. فضای سایبر و نماد جهانی آن یعنی شبکه اینترنت همراه با ویژگی های خود

توضیح داده شده اند. افزون بر آن جرائم سایبری به دودسته جرائم سایبری محض و هم پیوند

با فضای سایبر تقسیم شده اند و با توجه به حقوق کیفری ایران در این باره مطالبی بیان شده است.

در فصل دوم، میان_کنش حقوق کیفری و جرائم سایبری بین‌المللی مطالعه شده است. گفتاری نیز در این فصل به مطالعه فشرده پیشگیری یا پیش‌بینی پاسخ‌های کنشی در برابر این جرائم پرداخته و کوشیده است تا پیوندی را میان حقوق پیشگیری و نیز قواعد صلاحیت بیان کند. در ادامه فصل دوم، آیین دادرسی کیفری سازگار با جرائم سایبری بین‌المللی بیان شده است. قواعد سنتی مانند شیوه‌های گردآوری ادله، معاینه محل و اظهارنظر کارشناس نیز در این فصل بررسی شده‌اند.

فصل سوم نیز قواعد نظری تعیین صلاحیت محاکم را در جرائم سایبری بین‌المللی واکاوی می‌کند. تفاوت‌های موجود میان فضای سایبری و دنیای واقعی سبب شده تا فناوران علوم جنایی، قواعدی را در این باره پیشنهاد نمایند که البته هر یک دارای معایبی هستند.

اما فصل سوم در ادامه می‌کوشد تا اصول سنتی صلاحیت مانند صلاحیت‌های واقعی، شخصی و جهانی را در پیوند با جرائم سایبری بین‌المللی مطالعه نماید. از تعارض‌های در صلاحیت که آن‌ها را به دودسته منفی و مثبت تقسیم می‌کند، سخن می‌راند و در پایان با پیش‌بینی و تشریح ضرورت‌های همکاری‌های بین‌المللی در پهنه جرائم سایبری، چاره را در سازوکارهای همکاری بین‌المللی می‌داند.

۱-۸- روش تحقیق

روش تحقیق در این پایان‌نامه توصیفی _ تحلیلی است. داده‌های تحقیق با استفاده از منابع گوناگون کتابخانه‌ای مانند کتاب‌های حقوقی، جرم‌شناختی، علوم اجتماعی و سایر زمینه‌های علوم

انسانی، مجلات حقوقی و غیرحقوقی، پایان‌نامه‌ها، نشریات و پایگاه‌های اینترنتی گردآوری شده‌اند. در این راستا کتابخانه‌های زیر مورد مراجعه قرار گرفت: ۱- دانشگاه مفید ۲- دانشگاه شهید بهشتی ۳- دانشگاه گیلان ۴- دانشگاه تربیت مدرس ۵- کتابخانه فقه و حقوق آیت‌الله سیستانی.

از آنجاکه نگارنده قصد داشته است تا با بهره‌گیری از مطالعاتی همه‌جانبه در زمینه‌های مختلف علوم انسانی اثری تازه را ارائه دهد، کوشیده است تا با دیدگاهی ترکیبی و نیز انتقادی و با بهره‌مندی از رویکرد مطالعات میان- رشته‌ای راهبردهایی جدید را معرفی نماید. از همین رو برخی آموزه‌های دانش جامعه‌شناسی نیز در این باره مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۱-۹- پیشینه تحقیق

با مطالعات انجام شده در حوزه صلاحیت کیفری در فضای سایبری منابع اندکی یافت شده که کم و بیش به این حوزه پرداخته است اما همانطور موضوعی که جامعیت لازم را داشته باشد و به طور خاص به این موضوع پرداخته باشد پیدا نشد؛ از جمله تحقیقاتی که در این حوزه صورت گرفته است عبارتند از:

۱- عبقری، آدینه، جرائم کامپیوتری، جلوه‌ای نوین از بزه‌کاری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق

کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۷

۲- محمدزاده، شهرام، نگاهی کاربردی به صلاحیت در امور کیفری، انتشارات فکرسازان، چاپ اول،

۱۳۸۴

۳-دزیانی، محمدحسن، صلاحیت رسیدگی به جرائم در سایبر اسپیس، خبرنامه انفورماتیک، شورای

عالی انفورماتیک کشور، شماره ۷۷، فروردین ۱۳۸۰

به زبان انگلیسی هم گرچه منابعی بافت شد اما هیچ با موضوع تحقیق حاضر همپوشانی نداشت.

۲- فصل دوم: مفاهیم نظری پیرامون جرایم سایبری

در این فصل، مفهوم جهان سایبر و ویژگی‌های آن بررسی می‌شوند. مطالعه این ویژگی‌ها از چشم‌انداز دانش جرم‌شناسی می‌تواند درآمدی مناسب برای بررسی صلاحیت محاکم در این فضا باشد.

۲-۱- جهان سایبر

در کنار دنیای حقیقی که نامی آشنا برای ماست، فضای سایبری یا جهان مجازی نیز زندگی بشر را در آغاز هزاره سوم میلادی به تسخیر خود درآورده است. پیشرفت‌های شتابان فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، این جهان را پدید آورده است. بسیاری از کنش‌های انسانی در آن صورت می‌گیرد و در همین راستا، شکل‌های گوناگون بزه‌کاری نیز در آن روی می‌دهند.

امروزه با کوچک‌تر و پیچیده‌تر شدن جهان به‌واسطه رشد روزافزون وسایل ارتباط جمعی- مانند اینترنت و ماهواره-، معادلات گذشته در تنظیم روابط بین کشورها تا حدود زیادی به‌هم‌خورده و جای خود را به معادلات جدیدی داده است. (ملکی، ۱۳۹۲: ۶۶) همین وضعیت ایجاب می‌کند که در جرائم سایبری نیز راهکارهای ویژه‌ای برای شناسایی قواعد صلاحیت در پیش‌گرفته شود.

صحنه بین‌المللی، آرامش، امنیت و عدالت‌مندی آن امروزه بیش از گذشته موضوعیت پیدا کرده و معادله درک موجودیت فضای حقوق و امنیت بین‌المللی و بهره‌برداری از آن برای نزدیکی فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و افزایش تعاملات سیاسی به نفع توده‌های مردم تغییر یافته است. حتی تایپ چند کلمه در فضای مجازی و اینترنت قادر خواهد بود امنیت بین‌المللی را خدشه‌دار کند. (رضوی فرد، ۱۳۸۸: ۳۹۹) بنابراین شاخه‌های گوناگون علوم جنایی مانند آیین دادرسی کیفری باید با

نقش آفرینی مناسب خود در این فضا و دستیابی به رسالت‌های کارکردی، امنیت پایدار را تا حد امکان برای شهروندان جامعه جهانی فراهم سازند.

در ادامه، تاریخچه به وجود آمدن دنیای سایبر، همراه با مطالعه اینترنت و نیز ویژگی‌های متمایز این جهان بررسی می‌شوند.

۲-۱-۱- پیشینه پیدایش فضای سایبر

پیش از پیداری اینترنت و فضای سایبر، ارتباطات تنها از راه وسایل انتقال صوت و تصویر انجام می‌گرفت و از همین رو نیز دامنه آن بسیار محدود بود. اختراع و توسعه شبکه‌های انتقال داده به صورت دیجیتالی، سرآغازی برای پیدایش و باروری اینترنت شد که امروزه در شمار زیرساخت‌های بنیادین و انکارناپذیر جوامع مدرن و پسامدرن قرار گرفته است.

ایده تولید شبکه پیش از دهه شصت میلادی برای ارسال داده‌ها روی یک رسانه ارتباطی قابل اعتماد به وجود آمد و همین فکر در دهه ۷۰ منجر به ایجاد روشی جهت تبادل وسیع داده شد که امروزه خود، یکی از بخش‌های مهم کار با رایانه است.

فناوری اینترنت این امکان را فراهم آورد تا در سطح ملی و بین‌المللی، تعداد زیادی از شبکه‌ها در فواصل متفاوت به یکدیگر وصل شود و به صورت هماهنگ عمل کند. (حسن بیگی، ۱۳۸۴: ۱۷) البته گروهی از صاحب‌نظران بر این باورند که خاستگاه فضای مجازی را باید در جنگ سرد جستجو کرد که در آن، خطر حملات هسته‌ای به عنوان تهدیدی بسیار جدی برای جامعه جهانی شناخته شد.